Oponentský posudek na bakalářskou práci Petry Hanžlíkové *Typologie jinakosti v pozdně středověkých bohemikálních cestopisech*

Petra Hanžlíková si pro bakalářskou práci zvolila analýzu dosti obsáhlého textového korpusu z druhé poloviny 15. století a ze 16. století. Jde celkem o pět textů cestopisného charakteru, z nichž tři – panoše Jaroslava, Václava Šaška a Gabriela Tetzela – tematizují cestu do západní Evropy, dva – Martina Kabátníka a Jana Hasištejnského z Lobkovic – cestu, resp. náboženskou pouť na Blízký východ. Hlavním kritériem pro výběr (bohužel nijak nekomentovaným) těchto titulů zřejmě byla vedle doby vzniku především jejich snadná dostupnost v novodobých knižních edicích (a v případě Tetzelova německého textu v českém překladu). Stranou autorčiny pozornosti tak zůstal nejen nejstarší známý cestopisný text bohemikální provenience vůbec, *Odpustky země svaté* o pouti Jindřicha ze Stráže do Jeruzaléma roku 1445, který sepsal neznámý člen jeho doprovodu a který byl objeven nedávno a teprve se připravuje ke knižnímu vydání, ale též např. *Cesta do Jeruzaléma* Martina Křivoústého, jejíž českou verzi pocházející z konce 15. století vydal časopisecky již Jaroslav Kolár (in Strahovská knihovna 18–19, 1983–1984, s. 67–95). Přesto je výběr Petry Hanžlíkové ambiciózní, neboť ji donutil pracovat s poměrně rozsáhlým textovým korpusem, nadto tematicky dosti různorodým a navíc vzniklým ve velkém časovém rozmezí (cestopis Václava Šaška se totiž dochoval, jak sama autorka práce zdůrazňuje, pouze v pozdním latinském převodu Stanislava Pavlovského z roku 1577, jehož vztah k nedochované prvotní české verzi nejsme s to nijak blíže určit).

Za cíl své bakalářské práce si Petra Hanžlíková vytkla nabídnout typologii jinakosti ve výše uvedených cestopisných relacích. Volí k tomu dvojí analýzu: jednak se ptá, jakými způsoby si analyzované cestopisy nárokují pravdivost, tj. pomocí jakých textových strategií usilují přesvědčit recipienta o tom, že předkládané informace jsou pravdivé, jednak se pokouší o analýzu subjektu vypravěče. Obojí by si nicméně ve vztahu k hlavnímu tématu bakalářské práce zasloužilo důkladnější zdůvodnění. Poněkud problematickým aspektem posuzované bakalářské práce je také to, že za hlavního garanta pravdivosti sdělení Petra Hanžlíková považuje – s odvoláním na tezi S. Greenblatta o „nároku vyprávění na pravdivost, založeném na existenci těla, které je očitým svědkem“ (s. 9) – až příliš samozřejmě zprostředkování cestovatelova či poutníkova tělesného prožitku. Jakkoli je v evropské kultuře instituce (očitého) svědectví nejpozději od starověku důležitou sociální institucí a zároveň frekventovaným legitimizačním textovým nástrojem, jde o předpoklad, který dostatečně nezohledňuje spoléhání předmoderní evropské kultury na textové autority (jež nicméně začne být právě během raného novověku zásadně zpochybňováno tzv. americkým efektem).

V praxi to znamená, že Petra Hanžlíková nepovažuje za nutné položit si otázku, zda a nakolik byly cestopisné relace inspirovány nejen cestovatelovými prožitky v přirozeném světě, ale také znalostmi a vědomostmi získanými ze světa literatury a zda a nakolik se pravdivostní nárok analyzovaných textů zakládá (také) na odkazech na dobové textové autority. Stranou tak zůstala např. možnost prověřit výtku, kterou Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic adresoval na počátku 17. století Martinu Kabátníkovi, že země, které Kabátník procestoval, „jalově a nepodstatně vypsal, nic jiného nežli své příběhy oznamujíc“, což Harant mimochodem považoval za naprosto nedostačující.

Na užité rétorické postupy a figury (*descriptio*, *distributio*, *enumeratio*, *evidentia*, *hypotyposis*, …) se při analýze textů sice poměrně systematicky upozorňuje, ovšem bez znalosti toho, že jde o zavedené rétorické nástroje. V tomto kontextu je tak např. tvrzení, že podrobný popis evokuje „vlastní zážitek“ (s. 20) tvrzením více než diskutabilním. Je také škoda, že Petra Hanžlíková nijak při svých analýzách nezohlednila existenci dobových žánrů (chorografii, případně u mladších textů apodemiku) a neptá se po jejich dílčím užití v analyzovaných textech; jejich neznalost ji občas vede až k ahistorickým hodnocením (např. výčty ostatků v Šaškově cestopise

mohou působit bizarně asi jen na čtenáře, který nezná dobově etablovaný textový typ „soupis ostatků“ – viz s. 22).
Přístup Petry Hanžlíkové je také novodobě okularcentrický, zjevně favorizuje zrakové poznání před poznáním sluchovým: první se v práci téměř automaticky považuje za bezprostřední, druhé za evokující zprostředkovanost (viz např. s. 13). Podobně by si práce zasloužila větší zohlednění náboženského charakteru předmoderní evropské kultury a jejího přesvědčení, že božské zjevení je nejen zcela legitimním zdrojem poznání vedle poznání smyslového a rozumového, ale že je jim v jistých situacích dokonce nadřazeno (viz např. existenci středověkých kategorií *miracula* a *mirabilia* a jejich zcela rozdílné hodnocení). To by pomohlo vyřešit autorčiny rozpaky nad tím, že se v analyzovaných textech používá též hagiografický diskurs (autorka volí vesměs „osvícensky“ distancující označení typu „pověsti o svatých“).
Bakalářská práce Petry Hanžlíkové obsahuje mnoho zajímavých postřehů, nicméně množství analyzovaných textů vede autorku ke čtení občas povrchnímu – např. citované úryvky z *Deníku panoše Jaroslava*, v nichž se akcentuje vyhraněně protipapežský postoj, kritizuje se nedostatečná úcta cizinců k eucharistii (ne ke knězi, jak tvrdí autorka) či se nesouhlasně připomíná dobový stereotyp Čech jako kacířské země (s. 11 a 15), se vypravěčský subjekt sice definuje jako pravověrný křesťan, ovšem ve zřetelně utrakvistickém pojetí. Podobně lze litovat, že Petra Hanžlíková ve své bakalářské práci důsledněji nezohlednila skutečnost, že se Šaškův text dochoval v mladším převodu do latiny pořízeném Stanislavem Pavlovským: čtení latinské verze v kontextu rekatolizačních, resp. katolicky reformních potridentských aktivit biskupa Pavlovského, zejména jeho knižních a výtvarných darů vysoké aristokracii (k tomu viz např. kolektivní práci Ondřej Jakubec /ed./: Stanislav Pavlovský z Pavlovic /1579–1598/, biskup a mecenáš umírajícího věku. Olomouc 2009) by jí nabídlo další interpretační nástroje a umožnilo kontextualizovat některé frekventované motivy (kult ostatků, rituál dotýkání relikvií, akcentování poutnického rozměru cesty apod.; k poutnickému charakteru Šaškova cestopisu a jeho podceňování v novodobé intepretaci viz také např. práce Jaroslava Svátka). Obdobně se v bakalářské práci připomíná jen jakoby mimochodem, že vypravěčský subjekt většinou používá první osobu plurálu (tj. prezentuje se jako člen určitého společenství), že se o autorech cestopisů v textu mluví převážně ve třetí osobě apod., aniž by se tyto charakteristiky vypravěče systematičtěji zohlednily v intepretaci toho, jak si dané texty nárokují pravdivost.
Kladně lze však ocenit formulační vytříbenost textu Petry Hanžlíkové; v jejím textu zůstala jen ojedinělá opomenutí (viz nestandardní interpunkční „dvojznaménko“ „.;“ nebo chybné datování vydání českého překladu Greenblattových *Podivuhodných vlastnictví* v seznamu literatury).
Vzhledem k výše uvedenému bakalářskou práci Petry Hanžlíkové **doporučuji** k obhajobě a navrhuji ji hodnotit známkou **výborně – velmi dobře**, s ohledem na průběh obhajoby.

V Praze 5. června 2023 Mgr. Marie Škarpová, Ph.D.